

Fuglevennen

Høst 2018

- Har pingviner knær?
- Nederland - et paradys for våtmarksfugl
- Grønne, små sangere
- Skjæresikkert forbur
- Fugleopplevelser

Pingviner i fare

Verdens pingviner møter store utfordringer. Klimaendringer endrer isforholdene i Antarktis, og dette påvirker både næringstilgang og hekkeforhold for mange pingvinarter. I tillegg truer fiske av krill med å frarøve pingviner og sjøpattedyr deres næringsgrunnlag. I noen av de største kongepingvinkoloniene har årets ungeproduksjon slått helt feil, med ingen overlevende unger. Hvis denne utviklingen får fortsette, vil snart flere av verdens mest ikoniske fugler stå i fare for å forsvinne.

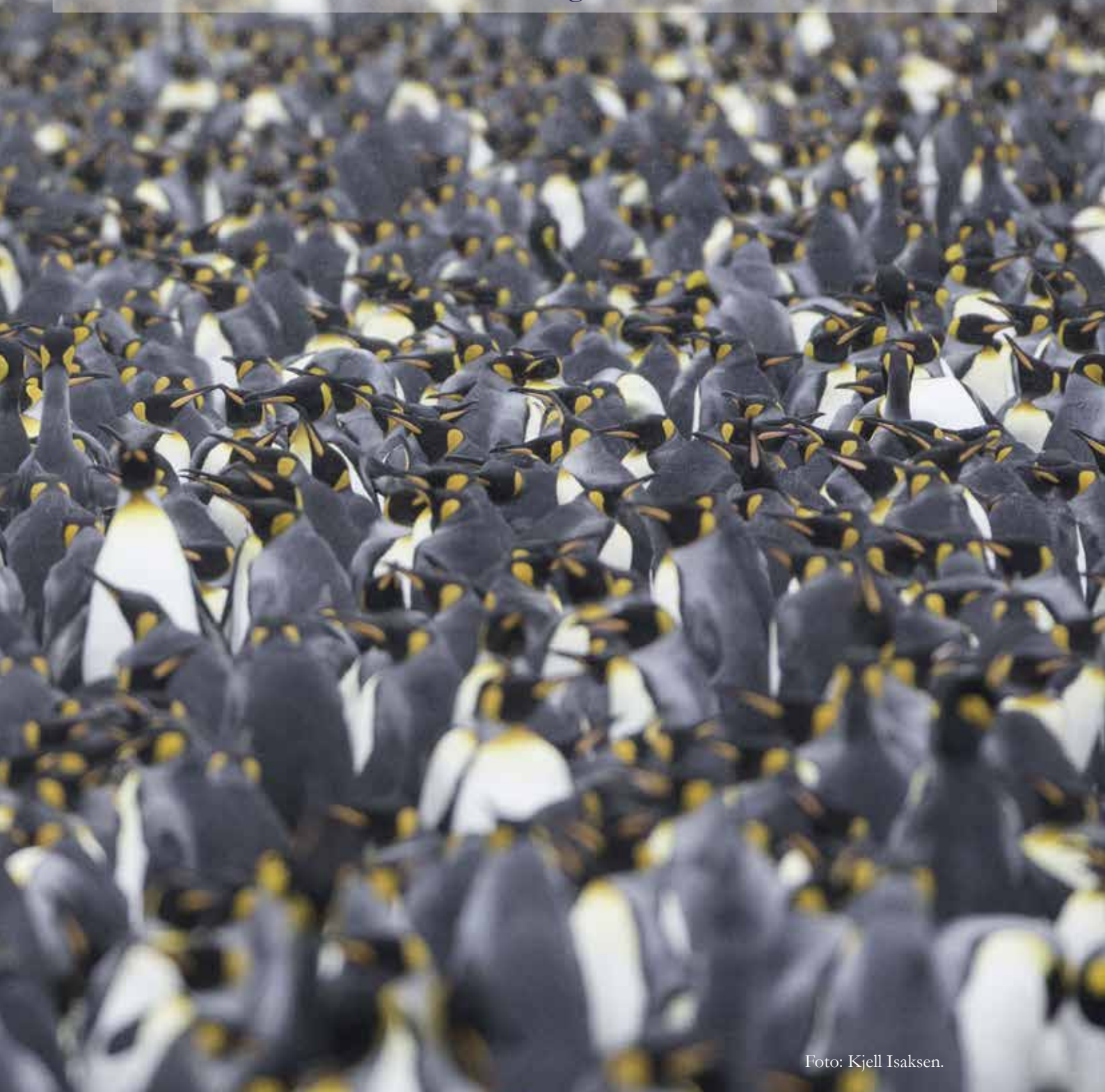

Foto: Kjell Isaksen.

Fuglene og sommervarmen

Fotografert: Roar Solheim

Både tårnseiler (venstre) og låvesvale (høyre) har trolig hatt god hekkesesong i år.

Har det blitt færre fugler i sommer på grunn av varmen? Dette spørsmålet har flere stilt, fordi de synes de har sett færre fugler i år. Sommeren ble svært uvanlig i sør-Norge, med vedvarende sol, varme og tørke helt fra begynnelsen av mai og nesten ut hele juli. Dette førte til at det nesten ikke var mygg og fluer å se der en vanligvis treffer på store mengder av slike insekter. Hva var effekten av dette på fuglene?

Slike spørsmål som dette er vanligvis svært vanskelige å besvare. Mens det minsket kraftig på mygg i juni, var det store mengder små, grønne målerlarver å se i busker og trær i mai. Sommeren viste seg også å bli en svært god sommerfuglsommer, med mange rapporter om funn av forskjellige sommerfuglarter. Mange sommerfugler hadde også to generasjoner i løpet av sommeren, trolig fordi varmen satte fart på utviklingen fra larver til voksne insekter. Så hva skjedde egentlig med fuglene?

Ulike arter har nok reagert svært forskjellig på sommeren. Både kjøttmeis og blåmeis, og kanskje også andre meiser, hadde gode hekkeresultater i mai. Dette har nok sammenheng med den gode

larveforekomsten. I den sydvestre delen av Sverige er det registrert bra uttrekk av både blåmeis og svartmeis i høst, noe som vanligvis bare skjer etter gode hekkesesonger. Svarthvitfluesnapperen hekker ofte litt senere enn meisene, og flere steder har det kommet rapporter om døde unger i kassene eller oppgitte kull.

Til tross for en tilsynelatende nedgang i insekter som mygg og knott ser det ut til at både svaler og tårnseilere gjorde det bra under årets hekkesesong. Denne sommeren var tårnseilerne tallrike mange steder. Meldinger og spørsmål om strandede tårnseilerunger kom også tidligere enn vanlig inn til Fuglevennsidene i år.

Siden høsttrekket fremdeles foregår, er ikke sesongens resultater fra de store fuglestasjonene i Norge og Sverige oppsummert ennå. Men noen steder har man registrert lav andel av unge løvsangere. Dette kan kanskje tyde på at en del av de insektpisende småfuglene kan ha hatt problemer med å finne nok mat utover i juni og juli.

Roar og Trond

Innhold

	Side
Pingviner i fare	2-3
Fuglene og sommervarmen	4
Hagefugltelling	5
Jeg lurer på...	6-7
Har pingviner knær?	8-11
Legg vinterturen til Nederland	12-17
Grønne, små sangere	18-21
Skjæras byggeskikker	22
Lag skjæresikkert forbur	23
Naturopplevelser	26-31
På fugleleik med Anton og Linus	32-33
Storspove og tjeld	34
Nøk et bra ugleår	35
NOFs aktivitetskalender	36-39

Fuglevennen

kommer ut med to nummer i året; ett om våren og ett om høsten.

Fuglevennen er en del av medlemskapet i Norsk Ornitologisk Forening (NOF). Medlemskap kan tegnes via hjemmesiden www.fuglevennen.no eller www.birdlife.no eller ved å ringe 73 84 16 40.

Redaksjon:

- * Roar Solheim (ansvarlig redaktør)
Naturmuseum og botanisk hage,
Universitetet i Agder
r-solhe3@online.no
- * Trond Vidar Vedum, Hamar
- * Magne Myklebust, NOF
- * Morten Ree, NOF
- * Otto Frengen, Trondheim

Bildebearbeiding, layout og uttegning:
Roar Solheim

Forside: Musvåk på gatelykt, Nederland.
Foto: Roar Solheim.
Bakside: Rosenstær, Egersund.
Foto: Morten Kersbergen.

Fuglevennen 2018 årg. 15 nr. 2
ISSN 1504-0623

Samarbeidspartnere

Naturmuseum og
botanisk hage,
Universitetet i Agder

www.naturmuseum.no

Nettverk for miljølære

www.miljolare.no

Fuglevennen på nett

På nettsiden Fuglevennen.no finner du tidligere utgaver av Fuglevennbladene. Der finner du masse nyttige tips, og kanskje svar på noen av spørsmålene dine.

Bli med og tell hagefuglene igjen!

Lørdag 26. og søndag 27. januar 2019 er det på nytt tid for å telle hagefuglene. Bli med i år også, så kanskje vi kan bryte den etterlengtede grensen med telling og rapporter fra MER enn 10 000 fôringsplasser! Kanskje er det nettopp ditt bidrag som trekker resultatet over den magiske grensen!

Hvis du går inn på nettsiden til Norsk Ornitologisk Forening (www.birdlife.no), kan du lese mer om hagefugltellingen.

I fjor ble det talt flere gråsisik enn kjøttmeis. Det var første gang kjøttmeisen ramlet ned fra lederplassen som den mest tallrike hagefuglen. Det blir spennende å se om den klatrer opp på topp-plassen igjen i vinter, etter det som ser ut til å ha vært en god hekkesesong.

Hvitryggspetten er Norges sjeldneste spett. Den er spesialist på vedlevende insektlarver, men kan om vinteren besøke fôringsplasser. I 2018 ble den sett på 7 steder. Kanskje du blir en av de heldige som får besøk av den i vinter?

Kommer kjøttmeisen til å "gjenerobre" plassen som mest tallrike art på fôringsplassen?

Fotografier: Roar Solheim.

Fugler og flukthastighet

Hei,
Hvor mange «gangarter» har fuglene, dvs. kan de fly på ulike måter og med forskjellige hastigheter? Et menneske kan jo velge mellom å gå eller å løpe, altså selv bestemme hastigheten. Kan fuglene også gjøre dette når de flyr, eller er de kun avhengige av vinden eller om de blir jaget?

Andrea O. Jakobsen

Fugler er eksperter på å utnytte vind og luft slik at de reduserer energikostnadene mest mulig når de flyr. Rovfugler kan fly i bedagelig tempo, men sette opp hastigheten når de skal forfølge et bytte. En venn fulgte en steppehauk hann som fløy foran bilen hans på Öland i mai i år. Fuglen fløy i ca 40 km/t. Da noen tornirisker fløy opp fra veikanten, speedet steppehauken øyeblikkelig opp til ca 80 km/t under jakten på finkefuglene.

Foto: Roar Solheim

Ung steppehauk på jakt over kratt langs en bekk.

Har fugler spyttproduksjon i munnen lik pattedyr?

Har fugler, i dette tilfellet måker, spyttproduksjon? Jeg “har” en fiskemåke som for et år siden begynte å komme og sette seg på verandarekkverket foran stuevinduet. Den bare satt der stille og veloppdragent, og lagde ingen ståhei. Etter noen dager på dette viset, bestemte jeg meg for å gi den tørre brødbiter når den kom, og etter få dager tok den brødet fra hånden. I år kom den tilbake, og matingen fortsatte. Nå har den imidlertid plutselig blitt usikker, og har de siste to dagene ikke villet ta brødet fra hånda mi. Jeg holder det opp, og den sitter så nært at jeg kan ta på den, men fuglen tør ikke gå de siste centimetrene bort til brødet. Når jeg nå holder brødet opp for den, og den står der og kjemper med seg selv, danner

det seg først en liten vannboble på tuppen av nebbet, og etterhvert blir det en liten skumboble. Jeg har sett dette tidligere også, men da har det regnet, og jeg har bare tenkt at det var regnvann som samlet seg. Nå lurere jeg veldig på om måker (og andre fugler) har spyttproduksjon som oss? De sluker jo stort sett fisken hel ned i halsen, og jeg ser ikke helt for meg at de har “tid” til å la enzymer starte nedbrytingen i selve nebbet? Er dette eventuelt anderledes for andre fugler som frøspiser? Googling gav ingen fornuftige svar på dette grubleriet, så nå håper jeg at ornitologen har tid til å svare.

“Esatrum”

Hvis du lurere på noe om fuglekasser, fugleforing eller om fuglenes liv, så kan du ta kontakt med Fuglevennen. Vi i redaksjonen forsøker å gi svar og råd. Du kan også gå inn på *Spør en ornitolog* på våre hjemmesider www.fuglevennen.no.

Når et spørsmål og svar fra nettsidene kan være av interesse for Fuglevennens lesere, kan det bli gjengitt her i bladet.

Et interessant spørsmål, men dersom du ikke finner svar på dette via nettet, så har dessverre heller ikke jeg et endelig svar. Men fugler har neppe spyttproduksjon slik vi pattedyr har det, nettopp fordi de ikke har tenner og starter bearbeidingen av maten i kjeften. Matbearbeidingen foregår i den kraftige muskelmagen. Men det kan hende at de gulper opp fuktighet fra kroen/lenger ned i svelget for å lette svelgingen av torr mat. Dette spørsmålet må nok rettes videre til fysiologer som har arbeidet med fugler.

Kjøttmeis med uvanlig stjert?

Hei,
Jeg har hatt besøk av denne fuglen, og lurte på om dere har sett den før. Det er vel en kjøttmeis, men de to hvite fjærene har jeg ikke sett før.

Hilsen Hanne Gresslås

Det er de to ytre stjertfjærene som har riktig lengde - de andre er i utvekst. Derfor ser stjerten så underlig ut.

Foto: Hanne Gresslås

Havørna i veikanten

Foto: Josefine Lande

I slutten av juli så vi ei ørn sittende på vegkanten ved Skrubbeneset i Dalsfjord (Volda kommune). Ho var tydelegvis skadd, for ho letta men klarte ikkje å stige, og flaug ca. tjue meter lenger fram før ho sette seg ned (dette skjedde to gongar), og då flaug ho over vegen.

Josefine Lande

Dette er en ung havørn. Det KAN hende at den enten er ustø fordi den nylig har forlatt reiret, og ikke er fullt flyveklar ennå, eller at den har spist så mye at den ikke klarer å lette skikkelig. Det hender nemlig også av og til med ørner (men er kanskje oftest beskrevet hos kongeørn som spiser av kadavere om vinteren). Fuglen på bildet ser ikke skadet ut.

Har det blitt færre fugler i sommer på grunn av tørken?

Hei! Jeg går mye i skogen, og i juli satte varmen og tørken preg på skogen. Jeg så veldig lite insekter, og så og hørte svært lite småfugler. Det bekymrer meg. Er det slik at bestanden har gått ned? Hvis det er slik, vil den ta seg opp igjen? Jeg bor i Akershus. Takk for svar!

Karen Mette Hennig

Det har generelt vært en nedgang i antallet for mange spurvefuglarter i kulturlandskapet i Europa de senere år, bl. a. på grunn av bruk av insektmidler. Det kan hende at fugler har startet trekket sydover tidligere i år på grunn av lite insekter i varmen. Tidligere på sesongen så det ut til at bl. a. kjøttmeisene hadde gode hekkeforhold, men mattilgangen kan ha blitt dårligere utover sommeren.

Legger svartbaken hvite egg?

Hei,
Eg fann dette svartbakreiret på eit lite skjær i Molde kommune. Er det vanleg at svartbaken legg kvite egg, eller kan det vere eit ærfuglegg som har blitt lagt der? På skjæret var det kun dette reiret samt ett fiskemåkereir og ett tjeldreir. Er dette eit vanleg fenomen, og kordan blir ungen frå eit slikt kvitt egg? Har lest at heilt røde og blå egg forekommer, men kvite?

Alf Reitan

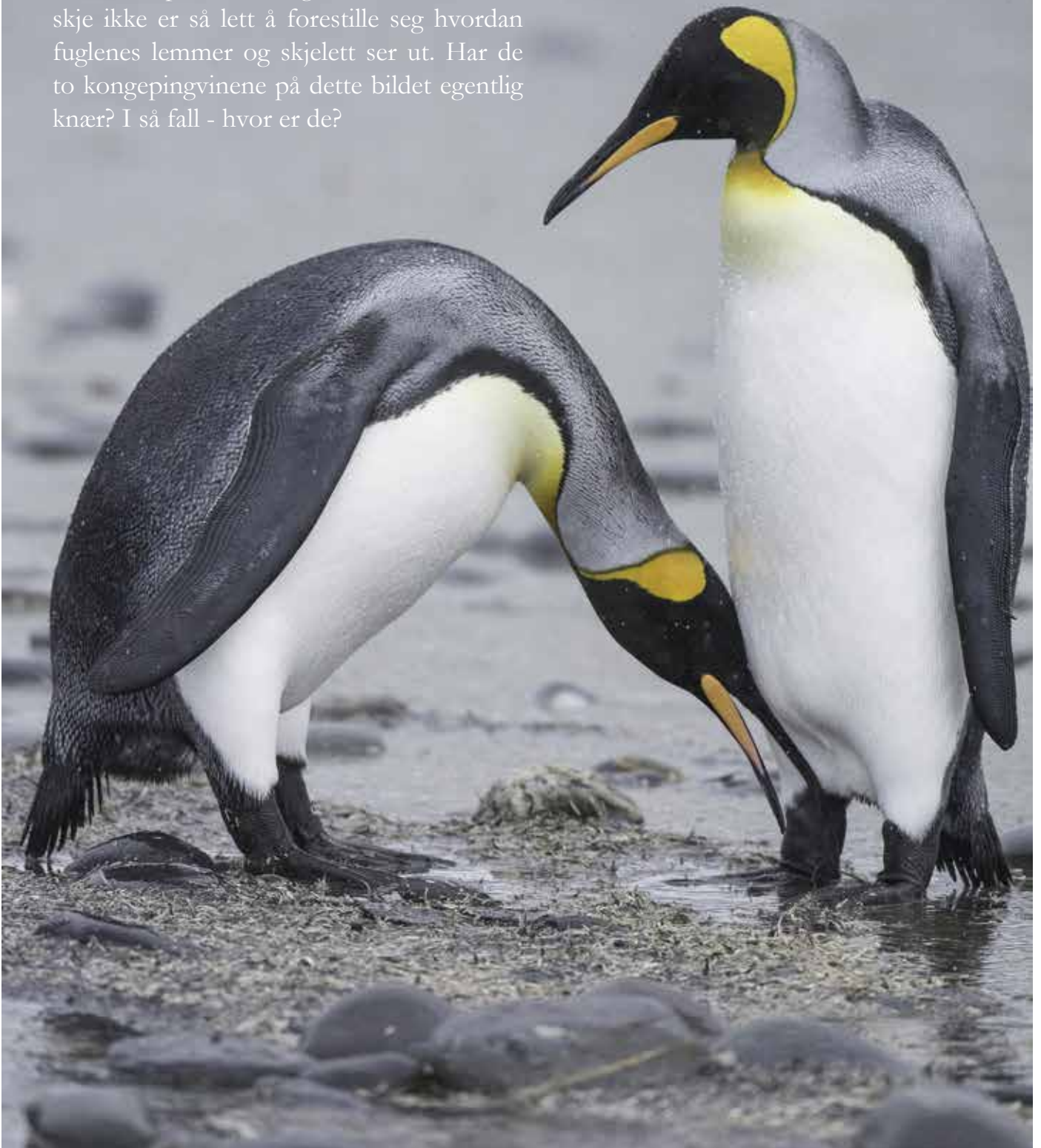
Størrelse og form på det hvite egget er likt de andre, så det KAN hende at det er et avvikende svartbakegg. Det KAN også være et andegg som svartbaken har tatt med seg, men som har havnet i reiret før den har fått begynt å spise på det. Da vil rugeinstinktet kunne blokkere for at svartbaken starter å spise egget, men beller ruger på det som ett av sine egne. Dersom egget klekker til en andunge, vil den neppe klare å overleve. Slike "feilplasserte" egg kan en av og til finne i måkereir.

Foto: Alf Reitan

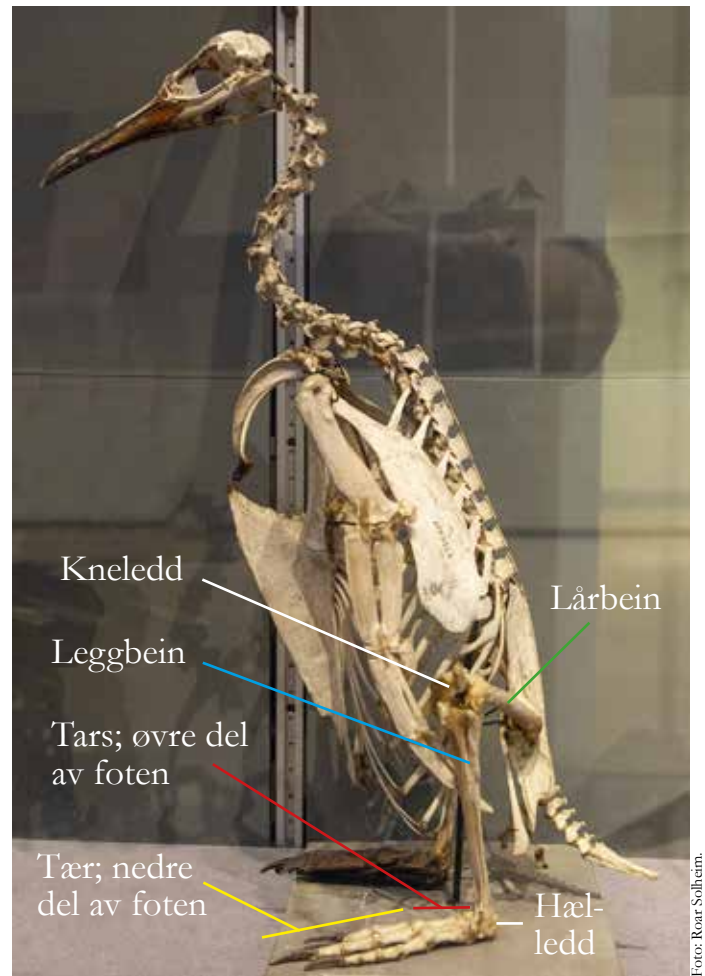
Har pingviner knær?

Dette spørsmålet dukket opp på Fugle-
vennens spørreside, og viser at det kan-
skje ikke er så lett å forestille seg hvordan
fuglenes lemmer og skjelett ser ut. Har de
to kongepingvinene på dette bildet egentlig
knær? I så fall - hvor er de?

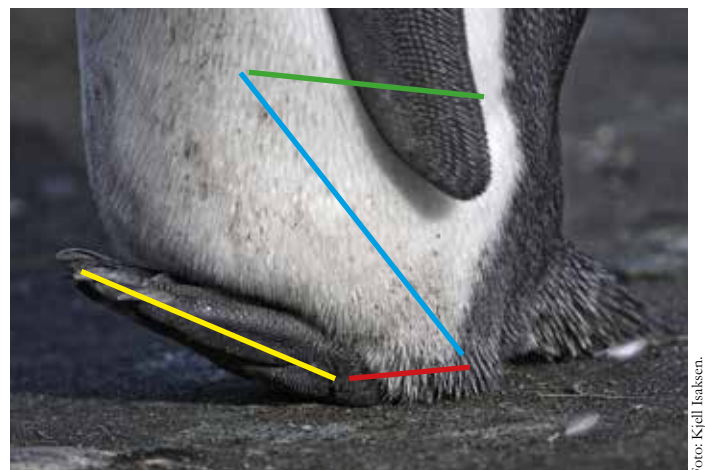

Skjelettene gir svar

Det er ikke rart at mange lurer på hvor de ulike knoklene og leddene befinner seg i en fuglefot. Hos de fleste pattedyr stikker bakbeina (føttene) tydelig ut fra kroppen, slik at både lårbein og leggbein er godt synlige på et levende dyr, og dermed også kneleddet som er forbindelsen mellom lår og legg. Hos mange fugler er lårbeinet forholdsvis kort, slik at det ligger skjult under huden inn mot siden av kroppen. Dermed er det bare leggbeinet og selve foten som er synlig. På en pingvin som står oppreist uten å bevege seg, er det som regel ikke mulig å se annet enn selve foten (bildet til høyre). Bildet av pingvinene på forrige side, og den gående pingvinen på bildet over, viser at pingvinene går på tærne lik andre fugler, og ikke på hele foten fra hælen til tåspissen slik vi mennesker, bjørner og noen få andre pattedyr gjør. Kun når den stiller seg opp for å hvile eller ruge på egget, sitter pingvinene ned på hele foten fra hæl til tåspiss.

På bildet av dette skjelettet av en kongepingvin (over) på Naturhistoriska Riksmuseet i Stockholm er de forskjellige knoklene i fuglens bein eller baklemmer (for å sammenligne med pattedyr) merket av med ulik farge. De samme fargene er lagt på bildet av den gående kongepingvinen oppe til venstre, og nærbildet av foten til en kongepingvin som står stille og hviler (under). Når fuglen setter seg ned, foldes knoklene i foten sammen som en Z.

Ravnen (over) har føtter og knokler som er like det de fleste andre spurvefugler har. Den har lange tær og lang tars (øvre del av foten; rød farge). Leggbeinet (blå farge) er også langt. Hos spurvefuglene ser du som regel den fjærløse delen fra hælen til tærne, som kalles tarsen. Mange tar fuglens hæl for å være kneet, men det ville medføre at fuglens knær ville vende motsatt av kneleddet hos pattedyr (!)

Ugler, som lappugla (under) har svært kort tars. Lengden på de andre beinknokene varierer, men som regel er leggbeinet ganske langt også hos ugle. Hos lappugla er både lår- og leggbein lange, slik at beina henger ekstra langt ned når fuglen letter eller lander. De lange beina er trolig en tilpasning til at lappuglene stuper ned og slår smånagere gjennom løssnøen. Når ugle sitter avslappet, er beina ofte helt skjult av brystfjærene slik at det er umulig å se hvordan beinknokene er ordnet.

Fotografert s 10-11: Roar Solheim.

Havørna (over) har kraftige knokler i beina lik de andre rovfuglene. Dette er en tilpasning til måten de bruker føttene på, for å gripe og avlive byttedyr.

Lunden (under) har kort tars i forhold til lengden på leggbeinet. Lunden er en dyktig svømmer, men på land får den en vaggende gange.

Legg vinterturen til Nederland

Hvitkinngjess er tallrike vintergjester i det nederlandske polder-landskapet.

Jordbrukslandskapet i Nederland er dominert av kanaler og elver i ulike nivåer. Dette gir høyt grunnvann og gode fuglemiljøer.

- et paradis for våtmarksfugler

Kanaler og vannveier er en naturlig del av nederlendernes bomiljø. Vannfugler som sivhøne, gråbegre, stokkand og isfugl er dermed faste hagefugler for mange nederlendere.

Et land av tørrlagt hav

Kartet over viser hvor stor del av Nederland som ville vært dekket av havvann dersom alle diker og vannforbygninger var borte. Hele den ytre halvdel av landet er tørrlagt hav eller elvedeltaer. Disse landområdene ligger under havoverflaten, og kalles *polder*-landskap. Kanaler og vannveier preger dette landskapet, og gjør det til et paradys for store mengder våtmarksfugler.

Nederland har den høyeste befolkningstettheten i Europa. Landet dekker litt over 41 500 km², men tar man bort i overkant av 18 % vannareal, er det bare rundt 33 900 km² areal som gir plass til litt over 17 millioner mennesker. Det gir en befolkningstetthet på 505 mennesker per km². Til sammenligning er befolkningstettheten i Norge på bare 15 mennesker per km².

Til tross for at det bor så mange mennesker i Nederland, ser du mye mer fugl når du besøker dette flate kystlandet enn noen steder i Norge. Hvordan kan dette ha seg?

Svaret ligger i alt vannet. Store deler av Nederland er opprinnelig kystvåtmark og grunne havområder som er tørrlagt ved hjelp av diker. Innenfor dikene ligger store landarealer under havets nivå. For å hindre at landskapet oversvømmes av regn- og ellevann har nederlenderne utviklet et sinnrikt system av kanaler og vannveier. De har blitt mestere i å forvalte vann. Over alt er jordbrukslandskapet gjennomskåret av kanaler. Vannstanden ligger kanskje bare en halv meter under jordens overflate, noe som gir fuktig jord og tilgjengelig grunnvann over alt. Hvis du reiser til Nederland med fly kan du ikke unngå å se alle vann-

kanalene i det flyet senker seg mot en flyplass.

I vinterhalvåret kommer flere millioner andefugler for å overvintre i disse vannveiene. Bare hvitkinn-gjessene alene teller minst 1,2 millioner individer.

Fuglevennen har besøkt Nederland i oktober og april, og sett nærmere på hva du kan forvente å finne. Det interessante er at Nederland har masse fugleopplevelser å by på i en tid av året da det er heller stille i Norge. Mens snø og kulde dekker norske våtmarker, kan du oppleve ender, gjess og vadefugler

på mudderflater og enger i det nederlandske landskapet. Det overraskende er hvor tillitsfulle fuglene er. Her kan du kjøre bil, sykle eller til og med gå langs veiene mens gjess, ender og hegrer fortsetter med sitt næringssøk på kort hold ute på engene. Hvordan kan fuglene være så tillitsfulle når det er så tett med mennesker i Nederland?

Fravær av jakt gir tillitsfulle fugler

Engelskmannen Stephen Mills har klare teorier om hvorfor fuglene er så tillitsfulle i Nederland. Han har bosatt seg nord for byen Edam. Dette er en del av det typiske polder-landskapet. Stephen har tidligere laget en rekke naturfilmer for BBC og skrevet for magasinet BBC Wildlife. Stephen mener at den viktigste årsaken til at fuglene er så tillitsfulle og uredde, er at de ikke blir utsatt for jakt. Selv ender

og gjess som har trukket forbi områder hvor de tidligere på høsten har blitt jaktet på, oppdager raskt at situasjonen i Nederland er helt annerledes. I tillegg bidrar nok den store mengden av folk til at fuglene må venne seg til en tilværelse tett på folk. De venner seg raskt til menneskenes nærvær. Dette gir unike muligheter til å oppleve fuglene på kloss hold.

Svarthalespovenes enger

I april ankommer svarthalespovene til de fuktige engene nord for Amsterdam. Her kan du se de livlige og fargesterke spovene i flok-

ker på femti til hundre fugler mens de beiter, hviler seg eller pusser fjærdrakten. Noen prøver seg med tidlig fluktspill side om side med

viper og rødstilk. Det er en utrolig vårstemning å se de røde spovene i luften og å høre deres karakteristiske lyder.

Vadehavet - mudderflater så langt du kan se

Hele kysten fra Danmark til Nederland har grunt vann med store mudderflater som blottlegges ved lavvann. Denne strekningen kalles Vadehavet, og er et svært viktig raste- og overvintringsområde for mange arter av våtmarksfugler.

Er du heldig kan du se hovedflokkene av polarsnipper som overvintrer i Vadehavet. Flere titalls tusen fugler er et imponerende skue, selv når fuglene bare er i sin grå vinterdrakt.

Rovfugler på nært hold

Mens tårnfalken (til venstre) jakter smågnagere og insekter over enger og våtmarksområder, jakter vandrefalken (til høyre) andre fugler. Høye tårn eller bygninger brukes både som faste sitteplasser og som utkikkspunkter for å oppdage mulige byttedyr.

Vandrefalken er et fast innslag når en av dem kommer på jakt over våtmarker med store fugleflokker. Under en ung vandrefalk og en brunnakke.

Musvåk (under) er en tallrik overvintrer i Nederland. Noen ganger kan du se dem på ganske nært hold.

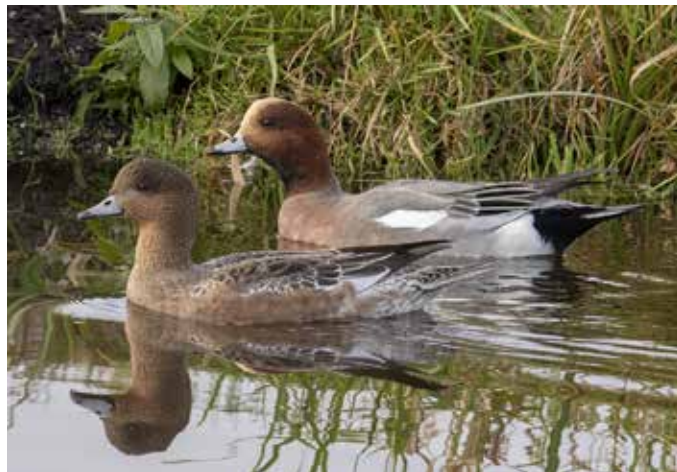

Det vannrike landskapet i Nerderland byr på flotte morgenstemninger gjennom hele vinterhalvåret. Lydene fra flokker av brunnakke (over) eller gjess setter en ekstra spiss på fugleopplevelsene.

Tundragjessene (over) kjennes lett på det hvite blisset i panna over nebbet, og de mørke tverrstrekene på buken. På engene i Nederland kan du se dem i tusenvis.

Både hannen og hunnen hos brunnakke er svært vakre ender. Det er sjeldent du får sett dem på nært hold i Norge, men i Nederland kan du sveive ned bilvinduet og betrakte brunnakkene på få meters hold.

Vindmøllene var tidligere selve drivverket som holdt kontroll med vannet. Møllene pumpet vann fra en kanal til den neste, slik at man kunne holde en fast vannstand i polderlandskapet. Ennå finnes noen intakte vindmøller som pumper vann, men de fleste er nå historiske monumenter. Her har en heiloflokk slått seg ned på en eng med kort gress nær en slik virksom vindmølle.

Grønne, små sangere

Foto: Eirik Brinchmann

Dette bildet er en anfotografering av skjermvisning på et kamera. Ofte kan lys og farger endres på slike anfotograferinger, noe som vanskeliggjør artsbestemmelse bare ut i fra et bilde. I dette tilfellet ble svaret at det som regel er svært vanskelig å se forskjell på gran- og løvsanger. Dette er høyst sannsynlig en løvsanger fordi den har lyse/guloransje føtter/tær.

Dette bildet er tatt i Nordland i juli i sommer. Jeg vet ikke om det er en løvsanger, gransanger eller boksanger. Jeg tror det er løvsanger, men hvordan ser man egentlig forskjell på disse artene?

Eirik Brinchmann

Spørsmålet over sammen med bildet til venstre er bare ett av veldig mange som kommer inn hvor innsender lurer på om det er løvsanger eller gransanger som er fotografert. Siden disse sangerne er svært like, og ofte IKKE kan skilles bare ut i fra et bilde, har vi i Fuglevennen valgt å vise et utvalg bilder av de såkalte "bladsangerne" (på latin heter denne slekten *Phylloscopus*) og den variasjonen de oppviser, samt hvilke karakterer som brukes for å artsbestemme dem når de fanges for ringmerking.

Stor variasjon mellom ulike individer

Det er stor variasjon i hvor kraftige farger de forskjellige individene har, både hos løvsanger og gransanger. Begge bildene under er av løvsangere. Fuglen til venstre er fotografert i mai, mens fuglen til høyre er fotografert i slutten av juni. Den er tydelig slitt i fjærdrakten, og er

mye mer gråhvit enn fuglen fra mai. Løvsangeren til venstre har mye mer gult i drakten, og mer markant overøystripe. Løvsangeren til venstre har forholdsvis mørke bein, mens fuglen til høyre har veldig lyse og oransjebrune bein.

Foto: Morten Kresbergen

Foto: Roar Solheim

Lyse og mørke bein

Fotografier: Hans Erik Karlsen.

Løvsanger og gransanger har ofte forskjellig farge på beina. Løvsangeren har som regel lyse bein, og undersiden av tærne er tydelig oransjegule. Det gir foten et veldig lysende utseende. Beina hos gransanger er som regel mørke, nesten brunsvarte, med svakere oransjegul farge under tærne. Det er individuelle variasjoner, så dette kjennetegnet er ikke et absolutt sikkert tegn. Det er heller ikke alltid at du får med beina på et bilde. Da er det så godt som umulig å skille mellom gransanger og løvsanger bare ut i fra et fotografi.

Fersk eller slitt fjærdrakt

Alle fuglene på bildene under er gransangere. Det kan det være vanskelig å finne fram til dersom du bare har et slikt bilde å gå ut fra. Flere

andre arter i slekten bladsangere (*Phylloscopus*) har større likhet med enkelte av disse gransangerindividene enn det de selv har av likhet mellom hverandre. Ute i naturen vil selvfølgelig sangen avsløre om du har å gjøre med en gransanger eller løvsanger. På sommeren er fuglenes fjærdrakter slitt, og fuglene kan da

se blasse ut (som fuglen fra juni). Individet fra september har veldig mye gult i drakten, mens fuglen fra desember ser mer gråbrun ut. Disse to viser individuell variasjon som ikke skyldes forskjell i fjærslitasje. Alle individene har mørke bein og tær, og kan derfor bestemmes til gransangere og ikke løvsangere.

Foto: Roar Solheim.

Foto: Morten Kersbergen.

Foto: Morten Kersbergen.

Lysende gulgrønn farge

Utfanet på vingefjærene er lyst gulgrønne slik at vingene aldri ser grålige eller blasse ut.

Bøksangeren finnes nord til og med Nordland.

Du tar ikke feil av bøksangerens sang når du hører den. En svirrende lyd som når du spinner en liten mynt på en glassplate. Bøksangeren har alltid veldig skarpe og klare grønn- og gulfarger. Den

nedre delen av brystet og buken er hvite, i skarp kontrast til tydelig gul strupe. På fuglen til høyre som bare ses fra undersiden, er det disse kjennetegnene som kan avsløre at fuglen er en bøksanger.

Bare i de nordligste delene av Norge

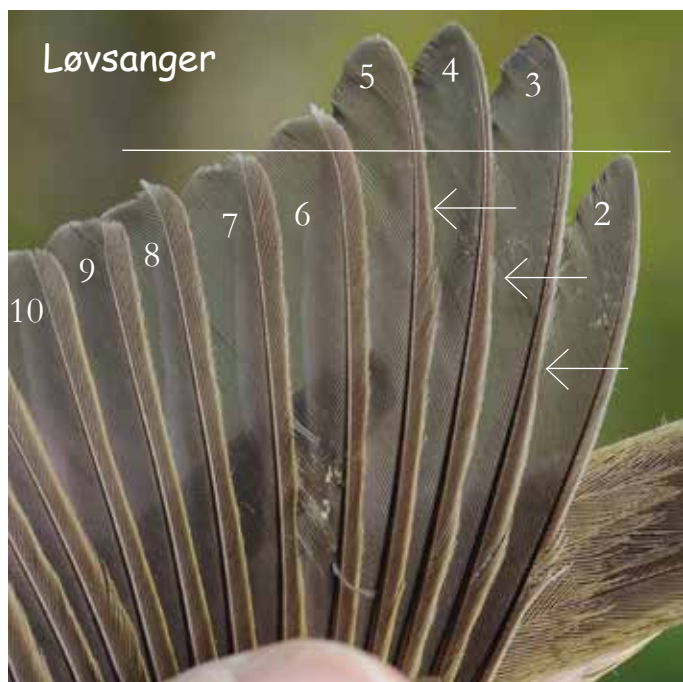
I Finnmark og Troms kan du finne lappsangeren. Den kan ligne på gran- og løvsanger, men har

tydeligere og lengre lys stripe over øyet enn disse to. I tillegg har lappsangeren små lyse tupper på arm-

dekkfjærene. De danner et smalt, lyst vingebånd som du ser når fuglen sitter med sammenlagte vinger.

Fuglenes vinger gir entydige svar

Fotografier: Hans Erik Karlsen.

Blant sangerne finnes det flere arter som er så like i utseende at de bare kan artsbestemmes med sikkerhet ut i fra karakterer i vingenes utseende. Dette kalles fuglenes *vingeformel*. Det er innbyrdes forskjeller i lengden på håndsvingfjærene, og utformingen av fjærfanet på utsiden av selve fjærstrålen (den stive midten av fjæra) som gir svar.

Disse kjennetegnene ser du ikke på en fugl i det fri, eller på et bilde av en fugl i naturen. For å lese av slike tegn, er du avhengig av å holde fuglen i hånda. Dette er derfor kjennetegn som brukes av de som fanger fuglene når de skal ringmerkes.

De fleste fugler har ti håndsvingfjær. Hos både løvsanger og gransanger er den ytterste håndsvingfjæra veldig liten, og den er lett å overse. Den har kommet med på bildet av gransangerens vinge (over til høyre), men ikke på bildet av løvsangervingen. Når vingen er nesten foldet sammen, ser ringmerkerne på hvor lange de enkelte håndsvingfjærene er i forhold til hverandre. Dette sier noe om hvor spiss eller rund fuglevingen er.

Fugler som trekker langt har ofte lengre og spissere vinger enn arter som trekker kortere. Dette kan kanskje forklare forskjellene mellom gransanger og løvsanger. Mens de fleste gransangere som hekker i Norge

ser ut til å overvintre i den vestre delen av middelhavsområdet og Nord-Afrika, trekker løvsangerne til Vest- og Sentral-Afrika, syd for Sahara. Løvsangerne har dermed en lengre trekkvei enn gransangerne, og har kanskje utviklet lengre og spissere vinger for å klare en lengre trekkstrekning.

Hos løvsanger havner tuppen av håndsvingfjær nr 2 mellom tuppen av håndsvingfjær nr 5 og 6, noen ganger mellom nr 6 og 7 (se den hvite streken). Hos gransanger er håndsvingfjær nr 2 kortere, og tuppen havner som regel innenfor tuppen av håndsvingfjær nr 8.

Et annet kjennetegn er hvordan fjærfanet ser ut på utsiden av selve fjærstrålen. Denne delen kalles da også for *utfan*. Hos mange fugler blir bredden av utfanet på en del av håndsvingfjærene smalere når du beveger deg utover mot tuppen av fjæra. Dette kalles *innskjæring*.

Hos løvsanger er det en slik tydelig innskjæring på håndsvingfjær nr 3, 4 og 5 (pilene), mens det hos gransanger er innskjæring også på håndsvingfjær nr 6. Det er lett å huske forskjellen på de to artene, siden antallet innskjæringer er likt med antallet bokstaver i første del av artsnavnet: LØV-sanger har tre innskjæringer, mens GRAN-sanger har fire innskjæringer!

Skjæras byggeskikker

I 2014 oppdaget jeg flere skjærereir (mener det var omkring seks reir) bygget i mastene langs Lysaker togstasjon. Dette må ha vært et veldig støyende sted å ha reir, hvor det passerer tog i ett sett. Året etter så jeg at Jernbaneverket (i dag Bane NOR) hadde ryddet det vekk.

*Med vennlig hilsen
Anita Søhl*

Fotografert: Anita Søhl

Hei,
Dette bildet ble tatt da vi var på sykkeltur på øya Seiland den 30. juli 2015. Vi kjørte videre nordover så derfor vet jeg ikke mer en det jeg så denne dagen.

Hilsen Kjell Købler

Tjelden overrasker

Tjeld fra Bergen fløy til Nederland

Tjeld satte ny høyde-rekord

I vårnummeret av Fuglevennen fortalte vi hvordan tjeld og vipe hekker på taket av IKEA-bygningen i Bergen. Nå har en av tjeldungene som ble ringmerket på taket i juni 2016, blitt rapportert i Nederland. Den 17. august i år ble fuglens koderinger avlest på et sted som heter Vogelpolle, Ameland i Nederland. Dette er en av øyene som ligger ute i Vadehavet i den nordlige delen av Nederland. Det er 784 km fra taket der fuglen ble merket til stedet der den ble kontrollert.

En tjeld som ble utstyrt med en GPS-sender i Nederland, fløy i mai til Vesterålen i Norge. Under trekket ble den registrert så høyt som 4750 meter over havnivå. Denne høyden nådde den ca 30 km SV for Trondheim. En annen tjeld som fløy fra Nederland til Russland året før, ble registrert så høyt som 5236 meter over havnivå!

Slik lager du et skjæresikkert fórbur

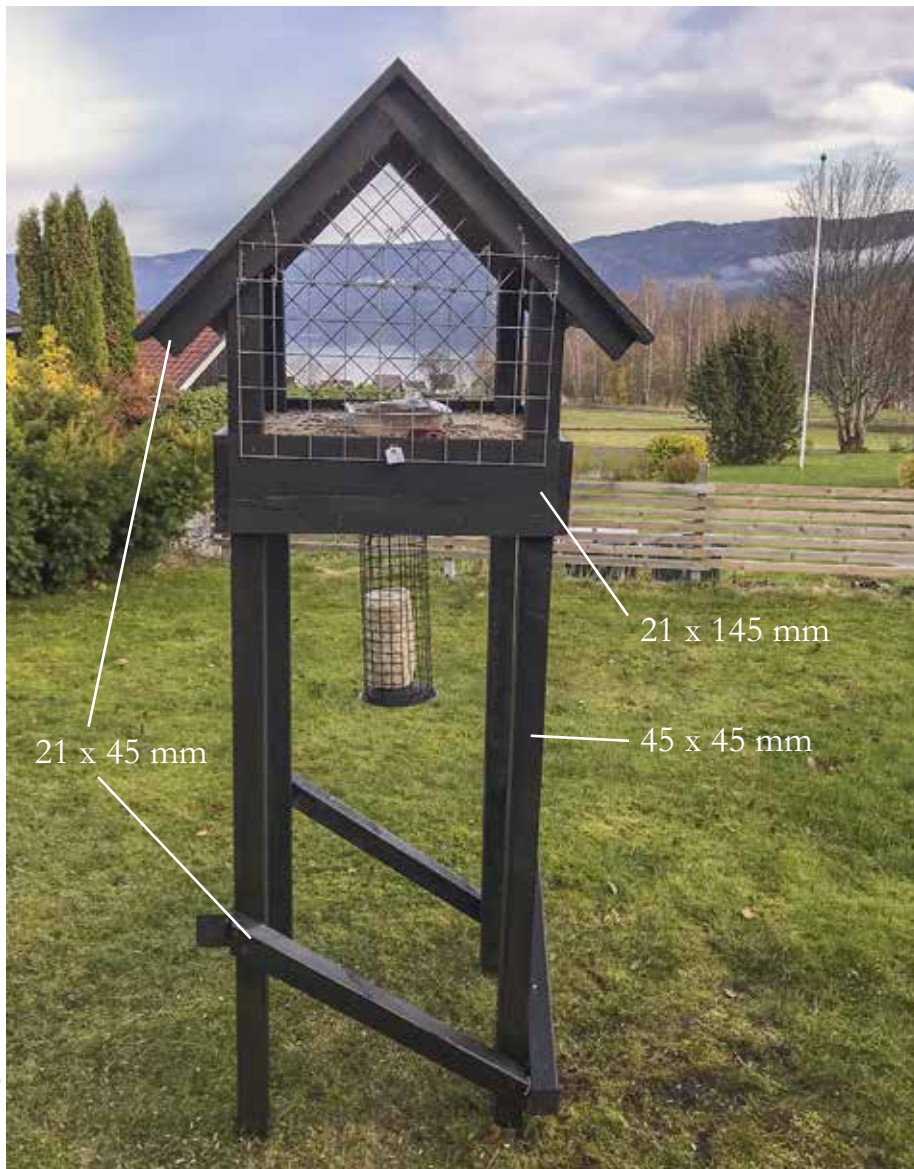

Foto: Arne Enger.

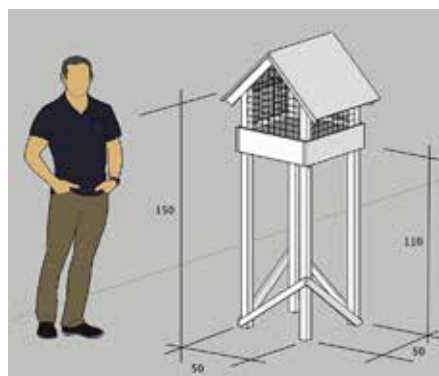
Foto: Arne Enger.

havner på bakken av mat. Hvis du også ønsker å føre store fugler som duer og kråkefugler, kan du lage en spesiell fórplass til dem. Da sikrer du at maten til meiser og finkefugler varer lenger.

I Fuglevennens høstnummer fra 2007 viste vi også bilder og beskrivelse av et tilsvarende fórbur (bildet under) som var beregnet til å henge på en trestamme. På nettet finner du PDF-utgaver av alle de tidligere Fuglevennbladene slik at du kan slå opp og se bildene. Gå inn på:

<https://www.fuglevennen.no/tidsskrift>

Hvordan føre småfuglene uten at skjærer, kråker, duer og andre store fugler stikker av sted med all maten? Dette er et tilbakevendende spørsmål fra de som fører fugl. Arkitekt Arne Enger fra Lier har laget en slik fórplass, og på forespørsel fra Fuglevennen har han fotografert fórplassen og laget en tegning av den med mål. Du kan bruke trykkimpregnerte materialer, eller ubehandlet treverk som du så beiser. Skru materialene sammen med terrasseskruer.

Tegning: Arne Enger.

Nettingen har åpninger som er 5 x 5 cm. Det slipper spurvefuglene gjennom, men ikke større fugler. De må nøye seg med det som

Foto: Røar Solheim.

Swarovski CL Pocket

Swarovski CL Pocket er kraftigere enn de tidligere lommekikkertene fra Swarovski, men den gir også mer stabilitet, mer lys og bedre optisk bilde. Et strålende optisk valg om 50-100 g ekstra vekt ikke er ekstremt viktig. Nærgrense 2,5m. Vekt 350 g.

Leveres grønn, svart eller sandfarget.

8x25 - kr 6000 10x25 - kr 6400

Nikon Aculon W10 - TILBUD

Ute etter en rimelig kikkert, lett og enkel å bruke, en gave til et barn? Da anbefaler vi gjerne Nikon W10 8x21.

8x21 Gul - kr 679 (veil. kr 749)

10x21 Kamofarget- kr 849

Swarovski ATX teleskop

95 mm objektiv og 30-70x zoom

Denne kombinasjonen av optisk kvalitet, lysstyrke og forstørrelse har satt en ny standard. Teleskopet gir åpenbare fordeler under vanskelige forhold som sjøfuglkikking og artsbestemmelse på langt hold.

VÅR KLARE
BESTSELGER!
Pris kr 34 500

Monarch 7 - Stort synsfelt & god optikk

Monarch 7 har ED-glass og betydelig bedre optikk enn standard Monarch modeller. Spesielt stort synsfelt.

Monarch 7 8x42 - kr 4890

Monarch 7 10x42 - kr 5390

2,5 m
nærgrense

BTX okular for to øyne

Det binokulære okularet til modul-teleskopet er en ny synsopplevelse! Gir et fantastisk behagelig bilde og betydelig mindre slitne øyne, sammenlignet med enøyde teleskoper.

Pris kr 21 500
(kr 37 700 inkl. 95 mm objektiv)

Nikon Prostaff teleskop

Redusert pakkepris med stativ

Rimelige teleskop for fuglekikking, felt- og terrassebruk. Vannrett med skarpt bilde og høy synskomfort. Leveres i sett med teleskophus, okular og Manfrotto 290 stativ med Manfrotto 128 RC2 videohode. Alt til redusert pris.

Prostaff 60mm
30x okular
Manfrottostativ
Nå kr 5690

Prostaff 82mm
20-60x okular
Manfrottostativ
Nå kr 6990

Krus med årets fugl Tjeld

Pris pr. stk. kr 150 (kr 120-150 andre år)

Pris 12 stk krus
assortert kr 1390

Krusene er produsert ved
Figgio Porselen

Maur i Norge – Vår første norske maurbok

En komplett oversikt over maur funnet i Norge. Boka er først og fremst en inngående oversikt over de 65 stedeagne maurartene som finnes i landet med gode beskrivelser og illustrerte bestemmelsesnøkler. Boka er oppdatert på navnsetting og systematikk. Skrevet av norske eksperter på maur. Totalt 447 sider.

Pris kr 450

Fuglemating - Stort utvalg

Fuglemating blir stadig mer populært og flere typer fôr og automater tas i bruk. Vi utvider derfor stadig vårt sortiment av matere og forskjellig fôr. For endel av fôret er frakten såpass dyr at det er litt mindre aktuelt å sende i posten.

- A** - Meisebolleautomat sirkelformet - kr 119
Tar mange meiseboller. Enkel å fylle. 26cm diam.
- B** - Meisebolleautomat XXL - kr 149
Høyde 42, diameter 20cm. Tar 4x 500g boller.
- C** - Ekornmater - kr 199
Praktisk liten ekornmater med sittebrett foran.

Frø-automater

Automater i UV-stabilisert polykarbonat.

- ★ Velegnet for solsikkefrø
- ★ Flere frøuttak i solid metall
- ★ Mange sitteplasser gir mindre kamp om føden
- ★ Gjennomsiktig materiale, lett å vite når det må fylles
- ★ Robuste automater med lang levetid

Liten - 4 frøuttak	kr 298
Med. - 6 frøuttak	kr 359
Stor - 10 frøuttak (Kan ta 1,75 kg frø)	kr 895
XL - 12 frøuttak (Kan ta 3,5 kg frø)	kr 995
Stang til bakkemontering	kr 179
Førskål til å feste under	kr 179

Fuglemat

- Villfuglblanding kr 149
4,8 kgs bøtte
- Jordnøtter kr 159
3kg pose
- Solsikkefrø rensed kr 199
3,5kg bøtte
- Solsikkefrø m/skall kr 80
4 kgs pose
- Solsikkefrø m/skall kr 398
25 kgs sekk

Frakt på fôr kan være dyrt. Avtal eller hør gjerne med oss på forhånd før kjøp.

T-skjorter og hettegenser.

Fuglemotivene nå med NOF logo!

T-skjorter i høy kvalitet og matchende farger. (100 % bomull 180g/m²)
Flere motiver på våre nettsider!

T-skjorter S-XXL kr 249
1 rev, 2 stillits, 3 kongeørn, 4 hubro

Hettegenser S-XXL kr 449
5 kongeørn (Tykkelse 280g/m²).
80 % bomull/20 % polyester.

Frøautomat m/beskyttelse

Ytterkassen i grov netting hindrer at skjærer eller ekorn overtar fôringsplassen, og gir småfuglene enerett på insiden av nettingen.

- Liten - 2 uttak kr 495
Med. - 4 uttak kr 650
Stor - 6 uttak kr 695

Nøtteautomat

Defender nøtteautomatene for peanøtter og hasselnøtter er solide og bestandige, konstruert med netting av rustfritt stål. kr 298 + frakt

Sivhøna mishandlet en av ungene sine

I begynnelsen av juni tok jeg en del bilder av ei sivhøne som hadde fått fire unger. Bildene ble tatt i Alna-parken i Oslo, og det var et par sivhøner der i vår. På det ene bildet har sivhønehunnen dukket ungen helt under vann. I det ene øyeblikket mater hun den, for så å gå løs på den. Det så ut som om hun mishandlet i alle fall en av ungene. Hun bet den over nakken og dukket den under vannet, og det skjedde flere ganger i de to dagene jeg var der i begynnelsen. Er dette vanlig? Synes det er leit!

Anita Elfstrand

Dette var en uvanlig historie, og ikke noe en opplever hver dag. Dessverre ikke godt å forstå hvorfor sivhøna behandlet denne ene ungen slik.

Red. anm.

Her får sivhøneungen mat...

.. og i neste øyeblikk blir ungen dukket under vannet av foreldrefuglen.

Naturopplevelser

Hvis du har hatt en opplevelse i naturen som du gjerne vil dele med andre fuglevenner, så kan du sende den hit. Fugler, pattedyr, insekter, eller hendelser som har gjort et inntrykk på deg, hører vi gjerne om.

Fuglevennen tar i mot tekst, bilder og tegninger.

Her rømmer sivhøneungen unna den brutale behandlingen.

Sivhøna tok tak i nakken på ungen og dukket den under vann i neste øyeblikk.

Steinkobbe lekte seg med kvinand

I skjærgården utenfor Brekkestø i Lillesand var jeg den 2. april vitne til at en steinkobbe lekte seg med en kvinand-hann, som tydeligvis var skadet så den ikke kunne fly bort. Fuglen ble gjentatte ganger fanget inn, trukket under og sluppet opp. Etter omkring 15 minutters «fang og slipp»-lek ble fuglen holdt lenge under vann, og deretter fløt den opp død. Da var kobben heller ikke lenger interessert i den. Jeg ser nesten daglig steinkobber ved hytta ytterst i skjærgården ved Brekkestø, men jeg har aldri sett noe lignende som dette. Steinkobben er jo et rovdyr men ingen leopardsel, men er det kjent at den tar fugler?

Hilsen

Tor Axel Gjellestad

Det er ikke godt å vite om selen fikk tak i kvinandbannen mens den var i stand til å fly vekk, eller om fuglen var skadet og ikke kunne flykte. Siden selen ikke viste interesse for å spise den døde kvinanda, spørs det om fuglen var skadet i utgangspunktet. Kanskje var selen bare nysgjerrig og betraktet fuglen som et leketøy. I alle fall har du vært vitne til en svært uvanlig hendelse.

Red. anm.

Fotografier: Tor Axel Gjellestad

Gråfluesnapper som hagegjest

Foto: Egil Flem.

Det går veldig stille for seg under hekkeperioden for denne gråfluesnapperen. De hadde reir i takrenna på tømmerhuset like over soverommet i første etasje. Det oppdaga eg kun tre dager før ungene hoppa ut 26. juli 2018. Eit seint kull vil eg tru. Dette er på sunnmørskysten. Bilda er tekne på 25m avstand. Den

hadde ofte et par varselrop, men aksepterte meg. Bilda avslørte at gråfluesnapperen fórer med både sommerfugler og bier eller humler/kveps. Er det vanleg, eller er det pga. den tørre sommeren at det var lite insekt slik at den måtte spe på med denne maten? Den sat ofte på gjerdet rett utanfor kjøkkenvinduet

og fanga insekt, gjorde utfall og sette seg på samme plass.

Veldig underholdande, og den betalte husleiga med å fange tusenvis av innpåslitne insekt.

Egil Flem, Hildre

Det er ikke godt å si hvorfor denne fluesnapperen fanget bier, humler og veps. Det er uvanlige byttedyr for fluesnapperer og mange andre spurvefugler. Som regel er det bare bietere som klarer å håndtere slike stikkende insekter. Da slår de insektet mot en grein eller lignende slik at de klarer å presse ut giften fra giftblæra innenfor stikkebrodden. Kanskje hadde gråfluesnapperen funnet en metode for å kvitte seg med giften før den spiste disse insektene?

Red. anm.

Kvinanda ble reddet

Foto: Jens Solbakk.

Perleugler, kattugler, skogduer, kaier, kvinender, lappfiskender og laksender legger eggene sine inne i hule trær i naturen. Gamle reirhull etter svartspett og hule trestammer er mangelvare i naturen. Det er derfor stor konkurranse om ledige hulrom. Hvis du setter opp kasser for ugler eller ender, tar fuglene disse raskt i bruk.

Når du kontrollerer kassene kan du ofte finne at det kan ligge egg av f. eks. laksand og kvinand i de samme kassene. Dette skyldes at begge disse endene parasitterer på artsfrenders reir. Det vil si at hunnene ofte prøver å legge noen egg i andres reir. Da hender det også at de verper i reiret til «feil» art. Noen

ganger kan det bli lagt så mange egg i ett og samme reir at ingen av endene vil ruge dem ut. Da kan du finne 20-30 andegg i samme kasse. Men som regel vil en av endene ha etablert seg som «reireier», og legge seg til å ruge på alle eggene. Det skjer også hvis det har blitt lagt noen kvinandegg i et laksandreir og omvendt. Alle eggene blir ruget ut av «kasseseieren», og andungene klarer seg selv om det er en annen art som ruger ut eggene.

Våren 2018 hang ei kvinand utenpå en kasse i Stange. Anda så død ut, men turgjengere meldte noe senere fra at det hang ei and og flakset utenpå kassa. Anda, som vi trodde var død, levde, og raskt kom en

stige på plass. Anda hadde fått en fot inn i en sprekk foran på kassa. Slik hadde den blitt hengende fast på utsiden. Bordet på forsida ble lirket ut og anda frigjort. Anda var heldigvis fremdeles utrolig sprek da den ble sluppet ned over vannflaten. Den fløy raskt avgårde og dukket under vann.

Da stigen skulle fjernes fra treet oppdaget vi at det også lå ei kvinand inne i kassa, og den ruget på eggene i reiret. Kanskje var det en «reirparasitt» som hadde blitt jaget bort av reireieren, og hadde blitt hengende fast i kampens hete. Det kan gå hardt for seg i naturen, men denne gangen gikk det bra for begge endene.

Rosenstær på vei mot nord

Den 30. mai sendte Lloyd Mikkel Hætta i Kautokeino inn noen bilder til Fuglevennens spørreside. Han skrev følgende:

Jeg tok bilde av en fugl som jeg ikke finner ut hvilken art det er, jeg begynner å lure om det kan være en blanding, hybrid heter det vel. Da jeg først så den tenkte jeg det var en bjørkefink, men den virket til å være altfor stor til bjørkefink å være, så da begynte jeg å studere den litt og så jo at den er blant annet litt større enn for eksempel gråspurv, som det er masse av her, og nebbet er mye annerledes enn hos bjørkefinken. Nebbet og beina er oransjefarget, og selve fuglen er også svakt oransjeaktig med svart hette.

I løpet av 2018 har det blitt observert rosenstær fra Hvaler i sør til

Varanger i nord. Også sydover i Europa ble det meldt om mange observasjoner av rosenstær i år. Kanskje har den varme og tørre sommeren påvirket disse fuglene, og har fått mange til å fly lenger nord enn vanlig. Rosenstær hekker i steppelandskap fra Svartehavet og østover.

Dette er kart som viser observasjoner av rosenstær som er meldt inn til Artsdatabanken fra 13. mai til begynnelsen av september 2018.

Fotografier: Lloyd Mikkel Hætta.

På lavvo-tur for å ringmerke ugler

Fotografier s 30-31: Per Jan Hagevik.

Vi var fire som dro av sted inn i Ringsakerfjellet, nærmere bestemt til Svartbekktjern i Åstadalen. Frida 10 år, Isabel 12 år, Fridas morfar og Isabel sin far. De to sistnevnte heter Per og Per, og har sluttet å telle år på seg selv. Målet på turen var å fange ugler for å ringmerke dem.

Isabel har vært med på ringmerking av ugler mange ganger før. Likevel var hun veldig spent. Greier vi å fange noen? Frida var kanskje enda mer spent. Hun hadde aldri sett en levende ugle før.

Fangsten skjer etter at mørket har lagt seg over skogen. Vi spente opp et fangstnett, et såkalt mistnett, som ugene flyr inn i, og faller ned i en av nettlommene. Tett ved nettet plasserte vi en høyttaler som spilte av uglesang. Alle ugleartene i Norge er fredet, så for å få lov til å fange dem må en ha ringmerkingslisens.

Mens vi ventet på at det skulle bli mørkt satte vi opp lavvoen vår. I

t tillegg fanget vi noen småfugler i et fangstnett for småfugler. Vi fanget svartmeis og granmeis, som ble ringmerket og sluppet fri igjen. Deretter gjorde vi to ugenett klare for fangst. Det ene nettet satte vi opp inne i gammelskogen. Det andre i en myrkant. Senere, da skumringen senket seg over skogen dro vi til ugenettene igjen og startet lokkelyden. Ved nettet i gammelskogen spilte vi spurveuglesang. Spurveugla er Norges minste ugle, og den liker seg godt inne i gammelskog. Ved det andre nettet, 2 kilometer unna, valgte vi haukuglesang. Mange haukugler var sett i området i det siste.

Vi etablerte bål plass rett ved lavvoen. Bålet varmet godt, og gnistene lyste opp mens de steg inn i nattemørket før de ebbet ut og sluknet. Vi stirret inn i flammene. Tankene svirret rundt i hodet. Ville vi greie å fange noen ugler? Kanskje hadde smågnagerbestanden kollapset slik at maten til ugene var borte. Da

ville ugene også være borte. En slik kollaps skjer fra tid til annen. Tiden går fort når hodet er fullt av tanker, og plutselig var tiden kommet for å sjekke fangstnettene.

Vi nærmet oss ugenettet inne i gammelskogen. Inne i mørket hørt spurveuglelokkingen mellom de store grantrærne. Frida og Isabel hastet mot nettet. «Tomt», ropte Isabel. «Helt tomt». Vi ristet av oss skuffelsen, slo av lokkelyden og pakket sammen fangstnettene før vi dro til det andre nettet, nå med litt lavere forventninger enn før.

Jentene økte farten inn over furumyren, med kurs rett mot nettet. «Det er noe der!», ropte Isabel «En ugle!» Jippi! «Haukugle» svarte jeg. Vi studerte ugle og ringmerket den. Så ble den fotografert, før vi ga den friheten tilbake.

En ny lokkelyd måtte prøves. Perleuglelokkning pleier å fange mange perleugler, men først etter at det har blitt helt mørkt. Mens spurveugla og haukugla gjerne jakter om dagen og i skumringen, er perleugla nattaktiv.

En knapp time senere nærmet vi oss nettet igjen. Isabel var optimist-

isk, og ba Frida tippe hvor mange perleugler nettet hadde fanget. «Tre», svarte Frida. «Fire», sa Isabel. «Åtte» tippet jeg.

20 meter unna ropte Isabel. «Det henger ugler i nettet, - mange». Isabel og Frida talte uglene. «Åtte». «Åtte perleugler. Du er jammen god å tippe, pappa», lod det fra Isabel. Nå ventet måling og ringmerking av alle uglene.

En av perleuglene ble sittende på hånden til Frida etter ringmerking. Dette syntes Frida var veldig spennende. Ugla var fri, og kunne fly av sted når den selv ville. Likevel ble den sittende på hånden og stirre på Frida, lenge. Til slutt begynte den å kikke seg rundt, og like etterpå fløy den av sted, uten en lyd, og forsvant inn i mørket.

En av perleuglene var allerede ringmerket. På ringen kunne vi lese nummeret JD 00629, og Stavanger Museum, Norway. Senere sendte vi nummeret inn til museet, som kunne fortelle at denne fuglen var ringmerket ved Kattugletjern den 28. september 2010 som ungfugl. Kattugletjern ligger bare 4 kilometer unna Svartbekktjern. Den var altså 7 ½ år gammel. Den var sannsynligvis tilknyttet dette området.

Vingelengden ble målt. Hos ugler og rovfugler er vingene kortere på hanner enn hunnene. Siden denne vingen var kort, var vi ganske sikre på at perleuglen vår var en hann.

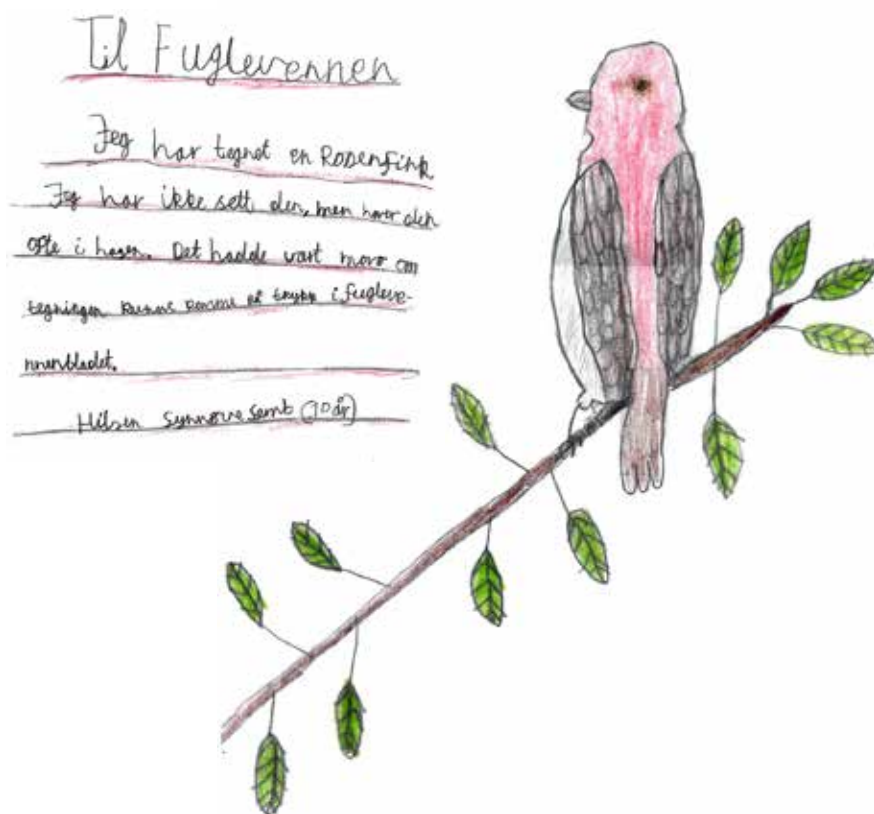
Neste morgen brøt vi leir. Frida lurte på hvorfor vi skulle dra hjem allerede. Hun kunne tenke seg mange flere dager og netter i fjellskogen.

Per Jan Hagevik

Synnøves rosenfink

Synnøve Semb har tegnet en rosenfink som hun har sendt inn. Det er tydelig en gammel hann med fin rødfarge.

På fugleleik med Anton og Linus

Fuglevennen har møtt de to brødrene Anton og Linus Brattvoldengen. Anton er 12 år og Linus 9 år, og de tilbringer mye tid ute i skogen. De bor i Åsbygda i Stange kommune i Hedmark.

Til tross for alderen ligger de alene natt etter natt i kamouflasjetelt for å oppleve orreleik, tiurleik og andre fugler. Anton forteller at det er den åttende natta han overnatter på leik denne våren. Linus har vært ute syv netter. «Det er så fint å ligge ute, og oppleve livet i skogen ei vårnatt», sier Anton.

Fotografier: Anton Brattvoldengen.

Linus viser fram tiurfjær.

Linus og Anton er klare for en natt i skogen.

Foto: Trond Vidar Vedum.

Er du ikke redd for å ligge ute alene langt inne på skogen?

«For å være helt ærlig så er jeg litt mørkredd. Men det går over når jeg har krøpet ned i soveposen».

Hvorfor ligger dere ute?

«Det er artig og spennende. Tiuren kan slåss ganske hardt. En gang så jeg en tiur som blødde fra et stort sår i nakken», sier Anton. Tiurene

biter seg fast i nakken til hverandre. Han viser oss nakkefjær fra tiur som han plukker opp fra bakken.

«Om natta hører vi ofte ugler som synger. Vi hørte ei lappugle, og om morgenen gikk vi dit vi hadde hørt den synge. Vi fant reiret og så både hannen og hunnen. Vi bruker også mobiltelefonen og lokker på uglene og får svar».

Foto: Anton Brattvoldengen.

«Vi koser oss i skogen. Lager bål og drikker Cola. En gang lå vi i en gapahuk vi hadde bygd av kvister. Om natta kom det en rev. Den kom helt inn til der vi lå. Raskt snappet den med seg ei av matpakkene våre».

«Det er så mye spennende som skjer. Det er så fint å ligge ute. Vi fryser ikke, og vi sover bedre enn i senga hjemme».

Foto: Anton Brattvoldengen.

Storspova blir Årets fugl i 2019

Selv om storspova fremdeles kan oppleves over store deler av Norge, har arten gått dramatisk tilbake i antall i Europa. Også i Norge har storspovene blitt færre. Fra år 2000 til 2015 gikk storspovebestanden ned med rundt 45 %. I dag regner man med at det finnes 2000-3000 par storspover i Norge. Arten er oppført på *Rødlista* som sårbar. Det er derfor viktig å sette fokus på denne store vadefuglarten.

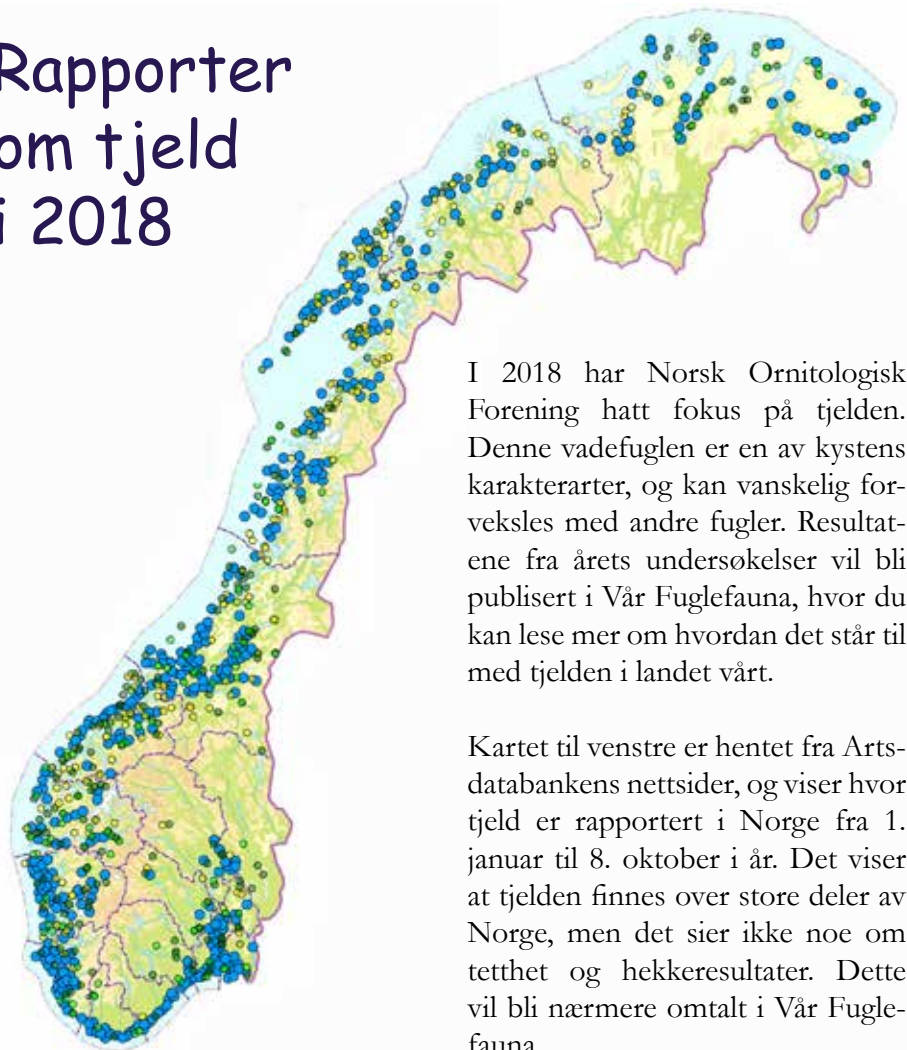
Storspova er lett å kjenne igjen både på utseende og lyd. De fleste bør derfor kunne bidra med rapporter om storspoveobservasjoner.

Selv om starten på hekkingen kan gå bra for tjelden, kan mye gå galt for ungene når flyvedyktig alder.

Rapporter om tjeld i 2018

I 2018 har Norsk Ornitologisk Forening hatt fokus på tjelden. Denne vadefuglen er en av kystens karakterarter, og kan vanskelig forveksles med andre fugler. Resultatene fra årets undersøkelser vil bli publisert i *Vår Fuglefauna*, hvor du kan lese mer om hvordan det står til med tjelden i landet vårt.

Kartet til venstre er hentet fra Artsdatabankens nettsider, og viser hvor tjeld er rapportert i Norge fra 1. januar til 8. oktober i år. Det viser at tjelden finnes over store deler av Norge, men det sier ikke noe om tetthet og hekkeresultater. Dette vil bli nærmere omtalt i *Vår Fuglefauna*.

2018 ble nok et bra ugleår

I Hedmark bragte fjoråret litt av en rekord, i det hele 120 lappugler ble funnet hekkende i fylket! Det lå an til å bli et godt smågnagerår over store deler av Sør-Østlandet også i 2018, men vinteren la en demper på forventningene. Store snøfall ga flere steder helt opp mot 1,4 m snødyp. I tillegg ble snøen liggende lenge før smeltingen tok til. Da varmen først kom, smeltet imidlertid snøen utrolig raskt. Mange fryktet store flomskader på grunn av all snøen, men mye av vannet fordampet og forsvant opp i skyene.

Lappuglene så ut til å starte egglegging omkring to uker senere enn i 2017. Til gjengjeld ble det mange hekkefunn også i år. I alt ble det gjort 105 hekkefunn i Hedmark. Noen få hekkefunn er også rapportert i tre andre fylker.

Det ble funnet mange hekkende par med haukugler på Sør-Østlandet i år. I mellomliggende barskog var en del av uglene like sent ute med hekking og utflydde unger som lappuglene. I de fjellnære barskogene så haukuglene ut til å følge mer kjent hekkestart, med unger ute av redene i midten og slutten av mai.

Jordugler ble funnet hekkende fra nord i Hedmark til Trøndelag, og vestover mot fjellkjeden.

Etter to gode smågnagerår er det lite sannsynlig at det blir store mengder mus å finne i sør-Norge i 2019. Kanskje prøver noen få ugler å hekke, men mange vil nok trekke vekk til områder med bedre museforekomster.

NOFs aktivitetskalender november og desember 2018

November og desember er tradisjonelt hektiske måneder i NOFs foreningsliv. Spesielt på møtefronten, men også ekskursjoner tilbys medlemmene over hele landet. Som vanlig følger du med på vår nettbaserte kalender for oppdateringer og supplerende informasjon: <http://www.birdlife.no/organisasjonen/kalender/>

ØSTFOLD

Tirsdag 6. november

18:30: Medlemsmøte for NOF Moss og omegn lokallag på Naturhuset, Alby, Jeløy.

Torsdag 29. november

18:30: Medlemsmøte for NOF Fredrikstad lokallag i klubbhuset på Øra.

Tirsdag 4. desember

18:30: Førjulsmøte for NOF Moss og omegn lokallag på Naturhuset, Alby, Jeløy. Julestemning med kaker, kaffe og bildefremvisning.

Torsdag 6. desember

18:30: NOF avd. Østfolds tradisjonsrike førjulsmøte i Dunkejongården i Gamlebyen.

OSLO OG AKERSHUS

Onsdag 7. november

18:30–20:30: Kurs NOF avd. Oslo og Akershus (NOF OA): «Kikk og bruk» – hvordan bli en enda bedre fuglekikker! Skikk og bruk er viktig for å lykkes i selskapslivet, men du må også kunne noen knep hvis du skal lykkes når du er på fugletur! Enten du er fersk som et nylagt egg, eller du allerede er en flyvedyktig fugleentusiast, løfter kurset «Kikk og bruk» fuglegleden din til nye høyder. Øvrige kursdatoer er onsdag 14. november og onsdag 21. november. Fremmøtested: Ørneredet, Tvetenveien 152 A, Oslo. Pris: kr. 1250,- / kr. 950,- for medlemmer.

Tirsdag 13. november

18:30–21: Medlemsmøte NOF OA: Amund Kveim snakker om Østensjøvannets historie. Østensjøvannet har ligget der som en oase fra tidenes morgen, men over tid har området gjennomgått store forandringer. Viktigst

Østensjøvannet i Oslo slik det framsto i 1972. Vannets historie kan du høre foredrag om i NOF OA 13. november. Foto: Nils Gullestad.

er selvfølgelig at byen omsluttet vannet og med den fulgte store endringer i det biologiske mangfoldet. Dagens Østensjøvannet oppleves svært annerledes enn det gjorde for 100 år siden. I dag er vannet fredet og skal derved være sikret vern i all fremtid. Men er det slik? Amund Kveim, mangeårig leder i Østensjøvannets Venner, forteller om utviklingstrekk ved landets kanskje mest besøkte reservat. Hvis ikke annet er opplyst, holdes medlemsmøtene i Ørneredet møtelokale på Tveita Bedriftsområde, Tvetenveien 152 A. T-bane 1 og 2 til Tveita stasjon (5–10 min. gangavstand). Det er servering og sosial omgang fra kl. 18:30. Selve møtene varer kl. 19–21. Diverse foreningsprodukter er til salgs under møtene.

Torsdag 15. november

18–23: Pizzakveld NOF OA: Uformell «fuglekveld» på byen. Fremmøte: Peppes Pizza, Nydalsveien 36, like ved Nydalen T-bane. Ansvarlig: Øivind Horgen Syvertsen (41 44 53 46).

Lørdag 17. november

10–14: Ekskursjon NOF OA: Skogens vinterfugler og -lyder. Skogstur hvor vi går fra Steinsskogen gravlund og innover mot Muren. Målet med turen er spesielt å lære deltakerne lydene til de vanligste artene i høst-/vinterskogen – som spetter, meiser, trekryper og finke-

fugler. Kanskje treffer vi på spurveugla også? Fremmøte: P-plassen på Steinskogen gravlund i Bærum (er skiltet fra rv. 168 mellom Haslum og Bærums Verk). Turledere: Knut Arne Nygård (92 21 93 40) og Rune Zakariassen.

Torsdag 22. november

18:30–21: Medlemsmøte NOF Nesodden lokallag. Jan Erik Rør snakker om NOFs fuglerestaurant på Nesodden. Jan Erik viser bilder med fugler og dyr som har vært på besøk, og filmsnutter med situasjoner som har oppstått i løpet av to år med kontinuerlig sending av livet i restauranten på zoom.no/hagefuglene/live. Medlemsmøtet er åpent for alle. Fremmøte: Tangenten, Kongleveien 2, Nesodden (kommunehuset).

Tirsdag 11. desember

18:30–21: Styret i NOF OA snakker om «Fugleåret 2018». Julemøte, hvor vi samles for hygge med masse godt å knaske på som hører julen til, og selvsagt er julegrøten på plass. Som vanlig blir det uhøytidelige konkurranser og annen moro. Vi lover flotte premier! Hva temaet er avsløres først på møtet.

Torsdag 27. desember

10–14: Ekskursjon NOF OA: Romjuls-fugler. I den mørke årstiden er det ofte stille i skogen. Men i Maridalen, med

Bjørkefinken er en av gjestene på NOFs fuglerestaurant på Nesodden! Det blir foredrag hos NOF Nesodden lokallag om fuglerestauranten 22. november. Foto: Jan Erik Røer.

sin kombinasjon av kulturlandskap og skog, er det alltid noe å se. Vi kjører og går langs vei og sti, så husk godt fottøy. Fremmøte: P-plassen ved Låkeberget. Turlleder: Håkan Billing (90 06 03 89).

HEDMARK

Søndag 4. november

10–14: Ekskursjon NOF Elverum lokallag: Spurveuglekassesjekk for å se på smånagersituasjonen. Hvordan ser den ut? Trond Berg (95 17 72 98) tar oss med til spurveuglekasser for å sjekke. Oppmøte: Skogmuséet, Elverum.

Torsdag 15. november

18:30–22: Medlemsmøte NOF Hamar lokallag: Naturbilder ved Steinar Myhr – med hovedvekt på fugler og andre dyr, blant annet fra Hedmark og Varanger. Sted: Prestrud skole.

Onsdag 21. november

18–21: Medlemsmøte NOF Elverum lokallag. Bjørn Foyen: Hvorfor fanger tryslingene så mange perleugler? Sted annonseres senere.

Skogens vinterfugler og -lyder er en tradisjonsrik ekskursjon i NOF OA. Her fra turen i 2017. Årets tur går av stabelen 17. november. Turlleder Knut Arne Nygård (t.h. med kikkert rundt halsen) forteller om skogens fugler til ivrige deltakere. Foto: Rune Zakariassen.

Torsdag 13. desember

18:30–22: Årsmøte NOF Hamar lokallag. Lars Kapelrud har foredrag om «Fjellfugler» i Nord-Hedmark. Sted: Prestrud skole.

Onsdag 16. januar

18-21: Årsmøte NOF Elverum lokallag. Det blir kaffe, kaker og foredrag av Cathrine Torjussen som har forsket på lappugle. Sted annonseres senere.

OPPLAND

Torsdag 15. november

19: Medlemsmøte NOF Valdres lokallag: Rune Rødningen viser oss noen av sine fugleopplevelser i Valdres og gir oss en innføring i rapporteringsverktøyet Artsobservasjoner.no. Sted: Mattilsynets møtelokale, Kongsvegen 79, Leira. Enkel bevertning, utlodning.

Lørdag–søndag 15.–16. desember

Vannfugltelling. Det har i mer enn 30 år vært telt fugl i åpent vann i hele Oppland. Det tas sikte på å telle langs alle åpne vassdrag i Valdres lørdag 15. desember. Kontaktperson: Trond Øigarden (95 07 75 58). Observasjoner sendes til Trond (trondoi@online.no) eller Jon Opheim (jnopheim@gmail.com / 90 50 37 06).

BUSKERUD

NOF Øvre Eiker lokallag arrangerer sine medlemsmøter tirsdager kl. 18:30 i Haug menighetscenter, Hokksund. Møteprogram med tema for foredrag legges ut på nettsiden og Facebook uka før møtet. Det samme gjelder informasjon om turer og andre arrangementer. Programmet oppdateres kontinuerlig. Følg med på lokallagets nettside: <http://nofeiker.blogspot.com/p/dette-skjer.html>

Tirsdag 6. november

18:30: Medlemsmøte NOF Øvre Eiker lokallag med foredraget «Nattlerke – en utfordring og drøm for ornitologer» av Per Øystein Klunderud og Thor Østbye.

Tirsdag 4. desember

18:30: Medlemsmøte NOF Øvre Eiker lokallag med foredraget «Borre-vannet – fugl og forvaltning» av Kjetil Johannessen.

VESTFOLD

Søndag 4. november

09: Ekskursjon NOF avd. Vestfold: Tur

En ilanddrevet havhest sammen med plastavfall på Lista. Et trist syn! Du kan lære mer om temaet på medlemsmøtet til NOF Lister lokallag 5. november. Foto: Kåre Olsen.

til Moutmarka på Tjøme. Oppmøte på bensinstasjonen i Tjøme sentrum.

Torsdag 8. november

18: Medlemskveld NOF avd. Vestfold på Holmen, Besøkscenter våtmark Ilene i Tønsberg. Tema for kvelden blir «Fugler på fuglebrettet. Tips om fuglefôr og fôringsautomater».

Torsdag 6. desember

18: Medlemskveld NOF avd. Vestfold på Holmen, Besøkscenter våtmark Ilene i Tønsberg. Vi satser på julegrøt. Har du noen bilder du ønsker å vise frem? Ta dem med på en USB-stick og del med oss andre. Maks 20 bilder pr. person.

TELEMARK

Søndag 11. november

Medlemsmøte NOF avd. Telemark med foredrag. Mer informasjon kommer!

AUST-AGDER

Fredag 30. november

18:30–22: Julemøte NOF avd. Aust-Agder på Kroverten på Hisøy. Vi møtes i andre etasje på Kroverten, Hisøy og spiser julemat. Etter måltidet fortsetter møtet med kaffe, kaker, foredrag og lotteri. Ta med bilder eller noe annet, og gjerne en gevinst til lotteriet. Middagen koster ca. kr. 350,- pr. pers. og betales direkte. Påmelding innen 26. november til Helge Venaas (99 02 11 36).

Tirsdag 1. januar

08-16:30: Fuglerace 2019 NOF avd. Aust-Agder. Vi gjentar suksessen fra tidligere år og kjører nok et race. Vi deler oss inn i lag og kjører rundt for å finne så mange fuglearter som mulig.

Lagene må bestå av minst 2 personer og maks 4. Minimum 2 personer må se fuglen. Lagene kan starte hvor de vil. Vi møtes på Såda kl. 16:30 for en oppsummering. Påmelding til Hege Ødegård (95 11 59 83).

VEST-AGDER

Mandag 5. november

18:30: Medlemsmøte NOF Lister lokallag i kantina på Lista ungdomsskole. Hovedtema: Marin forsøpling / SNS Havhestprosjektet på Lista. Foredrag ved Kåre Olsen. Konkurransen ved Nils H. Lorentzen.

Søndag 25. november

09: Ekskursjon NOF Lister lokallag til Lista-strendene fra Havika–Kviljodden for å se på sjøfugl m.m. Vi drar eventuelt også en tur innom Hananger-vannet. Turleder: Geir H. Stølen (97 07 87 97). Frammøte v/parkeringsplassen på Havika kl. 09. Det tas værforbehold.

Visste du at NOF tilbyr avtalegiro?

Vi anbefaler alle medlemmer å benytte seg av avtalegiro for å betale medlemskontingenten til NOF. Det er både enkelt og miljøvennlig, og så unngår man irriterende purringer. Let opp «Norsk Ornitologisk Forening» i din nettbank, og inngå en avtale om avtalegiro med oss. Hvis du inngår en slik avtale vil denne tas i bruk ved fakturering av neste års medlemskontingent.

Mandag 3. desember

18:30: Pratemøte NOF Lister lokallag i mannskapsmessa på Nordberg Fort. Pratemøtene er uformelle møter, alle er velkommen.

ROGALAND

Torsdag 1. november

18:30: Medlemsmøte NOF Dalane lokallag. Vi får besøk av Grete Jonsson som viser bildeforedraget «Fugler og andre ville dyr i Sør-Afrika». Alle møtene inkl. årsmøtet er på rådhuset i Egersund.

Mandag 12. november

19: Medlemsmøte NOF Stavanger og omegn lokallag: Tore Berg holder foredrag om fuglelivet på Svalbard. Møtet er på Mostun Natursenter i Stavanger.

Torsdag 6. desember

18:30: Julemøte NOF Dalane lokallag: Leif Arne Lien viser bilder fra Kina.

Mandag 10. desember

19: Medlemsmøte NOF Stavanger og omegn lokallag: Medlemmenes aften. Alle kan ta med bilder. Vi setter ei grense på 15 min. pr. visning.

HORDALAND

Onsdag 7. november

18–20:30: Medlemsmøte NOF Hardanger lokallag: Anders Lundberg viser bilder fra Bosque del Apache i New Mexico. Sted: Sandvinhytta.

Fredag–søndag 9.–11. november

NOF Bergen lokallag inviterer til helgetur til Jæren. Det blir avreise fra Bergen fredag ettermiddag med retur søndag kveld. Nærmere detaljer blir annonsert. Turleder er Dag Gjerde (91 51 77 06).

Tirsdag 13. november

19–21: Medlemsmøte NOF Bergen lokallag: Gode nabolag og utroskap hos fugler. For mange fugler er perioden med unger i reiret en spesiell sårbar fase, og ofte ville livet være enklere om naboene kunne samarbeide om slike ting som å holde vakt og skremme vekk rovfugl. Overraskende nok viser det seg at hunner som er utro med naboen kan utløse slikt samarbeid i nabolaget. Førsteamanuensis Sigrunn Eliassen fra Institutt for biologi foredrar.

Søndag 18. november

19: Medlemsmøte NOF Sunnhordland lokallag: Vi møtes hjemme hos Odd Hallaråker på Sakseid. Adresse: Bjørkeskogen 11, 5437 Finnås. Kontaktperson: Odd Hallaråker (90 60 16 21).

Sangsvane er et kjent og kjært syn vinterstid over hele landet. NOF Lofoten lokallag slår til med svanetelling 2. desember. Foto: Frode Falkenberg.

Lørdag 1. desember

08–14: Ekskursjon NOF Bergen lokallag: Lokallagets siste tur i 2018 går til utvalgte steder i Nordhordland. Vi besøker kjente vinterlokaliteter på jakt etter overvintrende arter. Oppmøte på Plantasjen, Åsane kl. 08. Turleder er Anders Bjordal (41 67 89 37).

Tirsdag 11. desember

19–21: Medlemsmøte NOF Bergen lokallag. Velkommen til juleavslutning og «Bjarnesjå». Bjarne viser bilder fra turer og utvalgte fuglefoto gjennom året. Som avslutning på året serverer vi Årets fugl-kake og kaffe. Vel møtt.

Onsdag 12. desember

18–20:30: Medlemsmøte NOF Hardanger lokallag. Helge Søgnebotten viser bilder fra året som nå går mot slutten. Det blir nok noe fokus på Tarifa og Sør-Spania. Sted: Sandvinhytta.

SØR-TRØNDELAG

Dagturgruppa

Dagturgruppa til NOF Trondheim lokallag har ukentlige turer på dagtid på hverdager. Ta kontakt med Håkon Lasse Leira (91 84 79 71, hlleira@icloud.com) hvis du har lyst til å være med på tur!

Søndag 4. november

Ekskursjon NOF Trondheim lokallag: Blåtur. Vi tar en tur i nærområdet rundt Trondheim. Reisemål for dagen tar vi på sparket, avhengig av hva som har vært sett i området de siste dagene, og deltakernes ønsker. Påmelding til Andreas Winnem (97 04 23 13, andreas.winnem@gmail.com).

Tirsdag 13. november

19: Medlemsmøte NOF Trondheim lokallag: Fuglekasser ved Lars Løfaldli. Lars har i en årrekke fulgt opp et stort antall fuglekasser. Det gir gode muligheter til å overvåke hekkesuksessen til kassehekkende arter, samt å ringmerke unger. I kveld får vi høre mer om kasseprosjektene hans. Møtene arrangeres kl. 19 på Suhmhuset, Vitenskapsmuséet.

Tirsdag 4. desember

19: Medlemsmøte NOF Trondheim lokallag: Colorado og California ved Andreas Winnem. Utenlandsturer byr på mange muligheter til spektakulær fuglekikking. I Colorado i USA finnes det flere arter hønefugler som man kan oppleve på leik på våren, noe som lokker mange ornitologer på besøk. Vi får se bilder fra en tur til Colorados skoger og fjell samt Californias våtmarker og ørken våren 2018. Møtene arrangeres kl. 19 på Suhmhuset, Vitenskapsmuséet.

NORDLAND

Søndag 2. desember

10–14: Ekskursjon NOF Lofoten lokallag: Svanetelling. Start fra rådhusplassen. Vi kjører rundt Vestvågøy og Gimsøya og teller svaner, kråkefugler og rovfugl.

Onsdag 26. desember

11–13: Ekskursjon NOF Bodø lokallag: Romjultur rundt Bodø havn. Oppmøte: Seabird Langstranda. Romjultur rundt havnebassenget. Langstranda–Nyholmen. Er hurtigruta i rute, avsluttes turen med besøk i kafeen. Turleder: Øivind Mikaelson (45 40 49 34).

